

RĂSPÎNDIREA TEORIEI SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC ÎN RÎNDUL STUDENȚIMII ROMÂNE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

EMERIC MIHÁLY

În primăvara anului 1983, clasa muncitoare, forțele progresiste de pretutindeni au comemorat 165 de ani de la nașterea, respectiv 100 de ani de la moartea fondatorului socialismului științific — Karl Marx. Teoria sa, se evidențiază în Programul P.C.R., găsește, chiar de la început „un ecou profund în mișcarea noastră revoluționară, ideile lui Marx și Engels înregistrând rapid o largă răspîndire în România”¹.

Printre primii dintre cei care au luat contact cu teoria marxistă din țara noastră a fost tineretul studios. În acest sens, socialistul român I. Mani, delegat la Congresul de constituire a Internaționalei a II-a, ținut în iulie 1889, la Paris, în cuvîntul său arăta: „Tineretul studios a fost cel dintîi care s-a alăturat teoriilor socialiste. El a tradus în limba română operele de căpetenie ale literaturii socialiste și s-a străduit să le răspîndească în întreaga țară”².

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, ideile socialismului științific au fost propagate de organizații democratice și socialiste studențești, precum: „Societatea studenților mediciști români din București” (ianuarie 1875), „Clubul studenților Universității din Iași” (martie 1875) „Societatea de cultură și solidaritate între studenți” (februarie 1876), „Societatea studențească Unirea din București” (februarie 1879), „Grupul socialist al studenților români din Paris” (ianuarie 1883), „Cercul de propagandă al studenților social-democrați” (noiembrie 1896) etc., întemeiate de studenți socialiști ca Eugen Lupu, C. Stăuceanu, Nicolae Codreanu, V. Gh. Manicea, C. Istrati, Emil Racoviță, D. Voinov, A. Slătineanu, C. I. Parhon, C. Z. Buzdugan și mulți alții³.

La începutul secolului al XX-lea, studențimea socialistă și înaintată a luat cunoștință de teoria lui Marx și Engels și de cea a lui Lenin, între altele, prin intermediul literaturii marxiste (broșuri editate de „România muncitoare” sau altele în limbi străine, ce parveneau librăriilor mai importante din București și Iași), al conferințelor și dezbaterilor ce au avut loc în cadrul cercurilor de studii sociale etc.⁴ Evocînd starea de spirit existentă în cercul de studii sociale din

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Edit. politică, 1975, p. 35.

² Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), București, Edit. politică, 1973, p. 619.

³ Cf. Victor Gomoiu, *Istoricul Societății studenților în medicină. 1875—1906*, București, 1906, p. 12; I. C. Atanasie, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, București, Edit. „Adevărul” S.A., (1930), p. 18, 28—29, 42, 45; C. Petculescu, *Crearea Unității Tineretului Comunist*, București, Edit. politică, 1972, p. 35, 47.

⁴ Cf. P. Constantinescu-Iași, *Pagini de luptă din trecut. 1914—1936*, București, Edit. politică, 1972, p. 11—12.

Iași, în primii ani ai secolului nostru, pe cînd era student, M. Gh. Bujor, militant de frunte al mișcării muncitorești și socialiste românești, scria : „În cerc domnea o atmosferă și o predispoziție serioasă de studiu și aprofundare a marxismului, a materialismului dialectic și istoric. Toți citeau și se documentau. Toți urmăreau cu aviditate publicațiile socialiste franceze și germane... Se făcea critica partidelor de guvernămînt și se arăta rolul lor. Se analizau structura și dezvoltarea economică a țării...”⁵

În perioada dintre cele două războaie mondiale, răspîndirea teoriei marxist-leniniste printre studenți a căpătat dimensiuni noi. Prin crearea organizațiilor U.T.C. în instituțiile de învățămînt superior*, P.C.R. a urmărit ridicarea nivelului politico-ideologic al studenților, educația lor socialist-științifică, pentru atragerea acestei categorii la lupta generală a clasei muncitoare, sub conducerea partidului comunist. În acest scop au fost traduse în limba română o serie de lucrări ale lui Marx, Engels, Lenin, sau scrieri de popularizare a marxismului. Astfel, „Manifestul Comunist” este reeditat de două ori în colecția „Biblioteca socialistă. (1919 și 1922). De asemenea, în 1922, se publică conferințele lui Marx, ținute la 20 și 27 iunie 1865, în fața Consiliului General al Internaționalei I, „Salariu, preț, profit”. Din scrierile lui Engels sînt tipărite în limba română „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, „Originile socialismului științific” (1920), „Principiile comunismului” (1923), una din lucrările pregătitoare ale „Manifestului Partidului Comunist” ș.a. În acești ani apar o serie de lucrări importante ale lui V. I. Lenin, ca : „Democrația burgheză și dictatura proletară” (1919, 1920 și 1921), „Stingismul — boala copilăriei comunismului” (1920), „Condițiile de primire în Internaționala Comunistă” (1920), „Eroii Internaționalei de la Berna” (1920), „Sarcinile imediate ale puterii sovietice” (1920), „Internaționala a III-a și rolul ei în istorie” (1920) etc. Tot acum cunoaște două ediții rezumatul „Capitalului” (1919 și 1924), făcut de Carlo Cafiero și tradus de militantul comunist David Fabian⁶.

După 1924, cînd P.C.R. și U.T.C. au fost puse în afara legii, o bogată literatură marxist-leninistă, editată de partidul comunist, a circulat ilegal.

Pentru însușirea creatoare a socialismului științific în strînsă legătură cu studierea sistematică și cunoașterea temeinică a realității concret-istorice din țara noastră, Plenara C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control din iulie 1925

⁵ M. Gh. Bujor, *Scurtă istorie a vieții mele*, în Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond XV (3), dosar nr. 72, mapa 1, p. 14. Vezi și în „Magazin istoric”, V, nr. 11 (56), nov. 1971, p. 24—25.

* Uniunea Tineretului Comunist avea organizații, nucleu la universitățile din București, Iași, Cluj, la Academia de înalte studii comerciale și industriale (București), la Școala politehnică din București, precum și în alte instituții de învățămînt superior (Cf. Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 152, f. 205—215 ; C. Mocanu, *Activitatea antifascistă a studenților din România desfășurată sub îndrumarea partidului comunist, în anii 1933—1937*, în „Analele” Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R., VII, nr. 2, 1962, p. 92 ; Fl. Draghe și C. Petculescu, *Frontul Studentesc Democrat. Pagini din lupta antifascistă a studențimii române*, București, Edit. politică, 1977, p. 52).

⁶ Cf. Marx și Engels în limba română. 1871—1944, Edit. Academiei R.P.R., 1956, p. 30—32, 49—50, 59 ; Milică Moldoveanu, Veronica Kilian și Nicolae Rauș, *Lucrările lui V. I. Lenin în România. Contribuții bibliografice*, în „Anale de istorie”, XVI, nr. 1, 1970, p. 110—118.

a stabilit necesitatea intensificării activității ideologico-teoretice, de traducere și editare a operelor lui Marx, Engels, Lenin. „Ridicarea nivelului de pregătire teoretică a militanților și membrilor partidului... — se arată în rezoluția plenarei — este cea mai urgentă datorie a partidului”⁷. Ca urmare, în anii următori sînt traduse și publicate „Chestia agrară”, „Chestia națională”, „Chestiunea organizatorică” (culegeri editate în 1931, cuprinzînd rapoarte, articole și fragmente din principalele opere ale lui Lenin în problemele respective, precum și unele documente ale Internaționalei Comuniste), „Proletariatul revoluționar și dreptul naționalităților (sic!) la autodeterminare” (1933, respectiv 1935), „A forradalmi proletáriátus és a nemzetiségek önrendelkezési joga” (Proletariatul revoluționar și dreptul naționalităților la autodeterminare, 1934), „Opere alese în 12 volume” (1936), „Stîngismul — boala copilăriei comunismului” (1937) ș.a. de V. I. Lenin⁸. Dintre lucrările de popularizare a marxism-leninismului se editează în limba română lucrarea lui I. V. Stalin, „Bazele leninismului” (1927), rezumatul „Capitalului” lui Marx de Gabriel Deville, „Marxismul. Caietele științei socialiste” (broșură editată în limba maghiară de ziarul „A Munkás” din Cluj, 1933) etc.⁹.

De asemenea, organele de presă ale P.C.R. și U.T.C. ca „Socialismul” (București, 1918—1924), „Iașul socialist” (Iași, 1919—1922), „Lupta de clasă” (București, 1920, 1926—1939), „Világosság” (Lumină, Brașov, 1920—1922), „Cultura proletară” (București, 1926—1928), „Scînteia” (București, 1931—1940), „Alte zări” (Cluj, 1933), „Critica” (București, 1935), „Era nouă” (București, 1936), „Tineretul socialist” (București, 1921—1924), „Tînărul leninist” (București, 1924—1936), cele ale P.S.D. și P.S., cum au fost „Lumea nouă” (București, 1894—1900), „Volkswille” (Voința poporului, Timișoara, 1893—1894, 1895—1927), „Calendarul muncii” (publicație socialistă, editată, cu unele întreruperi, între 1907 și 1937), „Proletarul” (București, 1928—1934), „Mișcarea socială” (București, 1929—1933) și periodicele progresiste, democratice (dintre care multe îndrumate sau influențate de către P.C.R.), precum „Viața românească” (Iași, respectiv București, 1906—1916, 1920—1940), „Societatea de mîine” (Cluj, 1924—1926), „A jövő társadalmá” (Societatea viitorului, Cluj, 1925—1930), „Korunk” (Epoca noastră, Cluj, 1926—1940), „Bluze albastre” (București, 1932), „Stînga” (București, 1932—1933), „Frontul evenimentelor culturale și sociale” (București, 1932—1933), „Cuvîntul liber” (București, 1933—1936), „Șantier” (București, 1933—1937), „Manifest” (Iași, 1934—1936), „Dacia nouă” (București, 1937—1938), „Țara nouă” (Cluj, 1939—1940) ș.a., publică numeroase părți, fragmente din operele clasicele marxism-leninismului și, în același timp, studii și articole semnate de gînditori marxști români, care au relevat rolul lui Marx, Engels, Lenin în dezvoltarea filozofiei, a economiei politice, a concepțiilor social-politice și istorice, au căutat să interpreteze în spiritul principiilor marxiste fenomenele social-economice și cultural-spirituale ale perioadei interbelice, făcînd, totodată, aprecieri

⁷ Documente din istoria Partidului Comunist Român. 1923—1928, vol. II, București, E.P.L.P., 1953, p. 308.

⁸ Cf. Valter Roman, *Răspîndirea operelor lui V. I. Lenin în România*, în „90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin. Studii și comunicări”, Edit. Academiei R.P.R., 1960, p. 318—319; Milică Moldoveanu, Veronica Kilian și Nicolae Raus, op. și loc. cit., p. 120—121.

⁹ Cf. P. Lucaciu, V. Piucă și N. Neagu, „Capitalul” lui Karl Marx în România, București, Edit. politică, 1968, p. 97, 104; Karl Marx în publicistica română, București, 1972, p. 494.

critice asupra principalelor curente, orientări filozofice, social-politice, istorice nemarxiste contemporane lor¹⁰.

Or, aceste publicații au avut o largă circulație în rîndul studenților. În urma unor percheziții și arestări făcute de poliție s-au găsit la studenți numeroase lucrări ale lui Marx, Engels, Lenin, „manifeste, broșuri și diverse publicații“, editate de P.C.R., U.T.C., etc.¹¹.

La rîndul lor, publicațiile studențești legale și ilegale, ca „Viața universitară“ (București, 1925, Iași-Huși, 1932), „Ideea universitară“ (București, 1925—1926), „Studentimea nouă“ (București, 1931—1932), „Cadran“ (București, 1931, 1939), „Studentul revoluționar“ (Cluj, 1933), „Studentul leninist“ (București, 1934), „Studentul nou“ (Paris, 1934), „Studentul român“ (București, 1935—1936) etc. au contribuit la lărgirea orizontului ideologic-politic al studenților.

„Studentul revoluționar“, editat ilegal de Celula centrală comunistă a Universității din Cluj, în articolul său programatic preciza că „vrea să contribuie la clarificarea ideologică a studențimii, care mai mult ca orice pătură socială staționează în basmul minciunilor, cu care clasele dominante infectează mințile celor trudiți“¹². Numărul al doilea al aceleiași publicații, în articolul intitulat „Semicentenarul morții lui Karl Marx“ sublinia: „Numai studierea marxismului și leninismului și a aplicării lor la chestiunile concrete ale epocii de descompunere și putrezire a capitalismului, poate să ne arate în haosul actual un drum sigur și să ne explice tendințele de dezvoltare ale societății capitaliste. Semicentenarul morții lui Karl Marx trebuie să ne fie un îndemn pentru aprofundarea operei lui, atît prin lecturi individuale, cît și prin organizarea de cercuri de studii și de adunări publice“¹³.

Numele lui Marx, Engels, Lenin, referiri la opera și activitatea lor, apar nu numai în coloanele ziarelor studențești comuniste, ci și în cele progresiste.

Totodată, studențimea română înaintată, în frunte cu comuniștii și uteciștii, a luat cunoștință de operele de bază ale clasicilor marxism-leninismului prin existența acestora în limbile română, germană, franceză, rusă, maghiară, idiş etc. în fondurile bibliotecilor universitare. Astfel, pînă la 23 August 1944, Biblioteca centrală universitară din București dispunea de 28 de exemplare din scrierile lui Marx, Engels, Lenin, Biblioteca centrală universitară din Cluj de 89, cea din

¹⁰ Cf. *Karl Marx în publicistica română*, p. 208—465, 482—496; *Friedrich Engels în publicistica română*, București, 1970, p. 326—507, 516—521; P. Lucaciu, V. Piucă și M. Neagu, *op. cit.*, p. 40—58, 60—74, 92—108; Milică Moldoveanu, Veronica Kilian și Nicolae Răuș, *op. și loc. cit.*, p. 110—121; Nicolae Gogoneață, *Filozofia marxistă în perioada dintre cele două războaie mondiale. Probleme de materialism dialectic*, în *Filozofia și sociologia românească în prima jumătate a secolului al XX-lea Studii*, București, Edit. Academiei R. S. România, 1969, p. 347—363; Radu Pantazi, *Filozofia marxistă în perioada dintre cele două războaie mondiale. Probleme de materialism istoric*, în *Filozofia și sociologia românească în prima jumătate a secolului al XX-lea. Studii*, p. 364—383; *Din gîndirea materialist-istorică românească (1921—1944)*. Culegere de texte, introducere și note bibliografice de Pompiliu Teodor, București, Edit. științifică, 1972; *Reviste progresiste românești interbelice*, București, Edit. Minerva, 1972.

¹¹ Cf. Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 152, f. 219; P. Lucaciu, V. Piucă și M. Neagu, *op. cit.*, p. 122, 167.

¹² „Studentul revoluționar“, Cluj, nr. 1, febr. 1933.

¹³ Idem, nr. 2, martie, 1933.

Iași de 83, iar în Biblioteca Academiei de înalte studii comerciale și industriale din București erau 27 de exemplare din diferite volume ale „Capitalului” lui Karl Marx. De asemenea, în bibliotecile respective se găsea un mare număr de lucrări de popularizare a teoriei marxiste elaborate de cunoscuți militanți și gînditori socialiști ca Paul Lafargue, Antonio Labriola, Karl Kautsky, C. Dobrogeanu-Gherea și alții *.

Deși nu s-au păstrat date statistice privind numărul cititorilor, totuși, orientîndu-ne după gradul de uzură al exemplarelor sau după sublinierile existente aproape la fiecare pagină, trebuie să admitem că aceste scrieri au fost studiate de un important număr de studenți și cadre didactice universitare cu stare de spirit progresistă, revoluționară. Conducerea Universității din Cluj, constatînd interesul deosebit față de literatura marxistă, a fost alarmată. Ca urmare, pe baza ordinului Corpului VI Armată din 27 septembrie 1938, Comisia Bibliotecii dispune scoaterea din circulație a literaturii respective¹⁴.

În perioada tratată de noi, teoria socialismului științific a fost răspîndită printre studenți și prin lecțiile și dezbaterile ținute în cadrul „cercurilor de studii sociale” sau „cercurilor de studii marxiste”, „tribuna studentului sărac” societăți culturale¹⁵ etc., organizate de nucleele uteciste, sub conducerea P.C.R. În 1922, la întrunirile cercului de studii sociale de la Universitatea din Iași, la care luau parte aproximativ 60 de studenți, au fost prezentate cicluri de conferințe despre morala burgheză și cea socialistă, despre teoria lui Marx și Lenin, despre inevitabilitatea revoluției socialiste etc. În anii următori, acest cerc și-a extins activitatea, iar în a doua jumătate a deceniului al treilea și în deceniul al patrulea ale secolului nostru celulele uteciste din institutele de învățămînt superior ieșene și „cercurile studențești unite”, aflate și ele sub influența comuniștilor și uteciștilor, au organizat mai multe cercuri de studii sociale, în cadrul cărora au fost dezbătute teme ca: „Marxismul și darvinismul”, „Concepția materialistă a istoriei”, „Documentele Congresului al V-lea al P.C.R.” ș.a. Tot aici au fost studiate lucrarea „Neoobăgia” a lui C. Dobrogeanu-Gherea, cursul de „Economie politică” de K. Ostravițianov și Lapidus etc. Expunerile au fost făcute de studenții comuniști Maria Sirbu, Mihai Novicov, Rudenco Teodor, J. Davidsohn, frații Boris și Vladimir Bucicov și alții. În cadrul asociațiilor studențești au expus conferințe pe teme marxiste profesorii universitari Iorgu Iordan, Mihai Ralea, Petre Andrei, I. Mironescu ș.a.¹⁶

La Cluj, în anii 1924—1934, seminariile marxiste ilegale, la care luau parte activiști de partid, intelectuali și studenți comuniști, uteciști, social-democrați de stînga și progresiști, au fost conduse de profesorul universitar Dienes László,

* Datele privind existența acestor lucrări în fondurile bibliotecilor universitare mi-au fost puse la dispoziție cu amabilitate de conducerea bibliotecilor respective, cărora le exprim și pe această cale mulțumirile mele respectuoase.

¹⁴ Apud Teodor Mihăilescu, *Unele constatări în legătură cu circulația operei clasicilor marxism-leninismului la Biblioteca centrală universitară din Cluj, înainte de 23 August 1944*, în „Călașa bibliotecarului”, VIII, nr. 10, oct. 1955, p. 24—25.

¹⁵ Cf. Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 152, f. 225.

¹⁶ Cf. *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860—1960*, vol. I, București, 1960, p. 281—284; P. Lucaciu, V. Piucă și M. Neagu, *op. cit.*, p. 118; Simion I. Pop, *Marxismul în România. 150 de ani de la nașterea lui Karl Marx*, în „Revista învățămîntului superior” X, nr. 5, mai 1968, p. 94.

fondatorul revistei marxiste „Korunk”, profesorii Iuliu Deheleanu, Antal Márk, Gaál Gábor, Victor Chereșteșiu, scriitorul Aradi Victor și alții. Seminarile marxiste studențești, organizate la Universitate, la Academia de înalte studii comerciale și industriale, la Academia agricolă și la Școala de conducători tehnici, au fost conduse de profesorul Iuliu Deheleanu, asistenții Tudor Bugnariu, Aurel Pampu și studenții Gheorghe Micle, Csehi Iuliu, Simion I. Pop, Csögör Ludovic, Iosif Bogdan, Demeter Ioan, Jancsó Elemér etc. La aceste seminarii erau dezbătute unele capitole din „Capitalul” lui Marx și rezumatul „Capitalului” de Carol Cafiero, lucrarea lui Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, „Manifestul Comunist” de Marx și Engels, „Materialism și empiriocriticism”, „Statul și revoluția” de Lenin, precum și unele studii aparținând marxistilor noștri, ca „Ce vor socialiștii români?”, „Concepția materialistă a istoriei” de C. Dobrogeanu-Gherea, „Teoria lui Karl Marx asupra valorii și plusvalorii” de dr. Tatiana Grigorovici ș.a. Lucrările erau procurate de Aradi Victor, care la indicația P.C.R. coordona activitatea librăriei „Cultura”, de profesorii Victor Chereșteșiu și Margareta Deheleanu, conducătorii librăriei „Libro”, de avocatul Szeghő Emeric, de socialistul Teodor Bindea, funcționar etc.¹⁷

În deceniul al patrulea, la Cluj, pe strada Văii, nr. 9, funcționa sub egida P.S.D. cercul de studii sociale „Dobrogeanu-Gherea”, în cadrul căruia, de două ori pe săptămână, luna și joia, profesorul universitar Emil Racoviță, militantul socialist Lothar Rădăceanu, ziaristul și scriitorul social-democrat Ioan Clopoțel ș.a. țineau cursuri de sociologie, de materialism dialectic, de economie politică etc.¹⁸ Din nota brăgăzii mobile a siguranței, datată 11 februarie 1932, rezultă că în orașul de pe Someș „mai este o societate asemănătoare cu cea intitulată social-democrată... Dobrogeanu-Gherea, dar aceasta aparține intelectualilor comuniști din Cluj: cercul de studii Kautsky”, la care luau parte profesori, studenți, avocați ș.a. Printre membrii cei mai activi ai cercului amintit sînt enumerați studenții Aurel Pampu și Cornel Albu, respectiv Valeriu Novac, licențiat în matematică¹⁹.

În București, în anii 1931—1932, P.C.R. a organizat un „Cerc de orientare și documentare socială”, unde se țineau conferințe și se organizau dezbateri de două ori pe săptămână, miercurea și duminica. În acest cerc, la ședințele căruia participau 80—100 de cursanți, între care erau mulți studenți, au fost tratate teme ca: „Ideologia materialistă”, „Comuna din Paris”, „Bazele leninismului”, „Structura economică și de clasă a României”, „Ce este capitalismul monopolist?”, „Criza actuală, agravarea și tendințele ei” etc.²⁰ În anii următori, în cadrul „Cercului

¹⁷ Cf. Demeter János, *Századunk sodrában (În vîltoarea veacului nostru)*, București, Edit. Kriterion, 1975, p. 160—162; Mikó Imre, *Antal Márk és köre (Antal Márk și cercul său)*, în „Korunk”, Cluj-Napoca, XXXI, nr. 12, dec. 1972, p. 1875—1878; Simion I. Pop, art. și loc. cit., p. 94; Gh. I. Bodea, L. Fodor și L. Vajda, Cluj. *Pagini de istorie revoluționară. 1848—1971*, Cluj, 1971, p. 182, 233, 267, 283.

¹⁸ Cf. Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 4408, f. 1—6, 11—12, 15—17; Gh. I. Bodea, L. Fodor și L. Vajda, *op. cit.*, p. 228; Demény Lajos, *Bevezetés: Jordáky Lajos, Szocializmus és történettudomány c. művéhez (Demény Lajos, Introducere la lucrarea: Jordáky Lajos, Socialismul și știința istorică)*, București, Edit. politică, 1974, p. 8.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 4408, f. 14.

²⁰ Cf. P. Lucaciu, V. Piucă și M. Neagu, *op. cit.*, p. 119—120; Simion I. Pop, art. și loc. cit., p. 93.

de studii marxiste“, „Tribuna studentului sărac“, „Asociația studenților revoluționari“ ș.a. au condus seminarii marxiste ilegale studenții comuniști Miron Constanținescu, Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, Mihai Ciobanu, Mihail Dragomirescu, Mihail Florescu, Justin Georgescu de la Universitate, Manea Mănescu, Gheorghe Rădulescu, Mihai Fârșirotu, de la Academia de înalte studii comerciale și industriale, Emanoil Florescu de la Școala politehnică etc.²¹

La răspîndirea teoriei marxiste în rîndul studenților au contribuit, voit sau nu, direct sau indirect, și unii profesori de filozofie, sociologie, economie politică, precum Dimitrie Gusti, Virgil Madgearu, Gromoslav Mladenatz, Petre Andrei, Gheorghe Zane, Andrei Otetea și alții, care, deși nu erau adepți ai marxismului, îl admiteau parțial, condiționat, iar în împrejurările ascuțirii luptei dintre ideologia burgheză și cea marxistă, s-au situat pe pozițiile obiectivismului științific burghez. Aceștia, în cursurile ținute în fața studenților, în seminariile conduse de ei, în scrierile lor, alături de celelalte curente ideologice, expuneau unele teze ale teoriei marxiste sau făceau numeroase referiri la ele, relevînd în mod elogios caracterul științific al metodei dialecticii marxiste, contribuția marxismului la rezolvarea problemelor fundamentale ale științelor sociale²². Astfel, Dimitrie Gusti scrie: „...Marxismul ocupă un loc privilegiat în istoria gîndirii sociale. Întocmai cum Kant în istoria filozofiei reprezintă un sfîrșit (sinteza sistemelor filozofice care l-au precedat) și în același timp un început (întreaga filozofie modernă și contemporană care l-a urmat), tot astfel K. Marx înseamnă un sfîrșit și un început în sistemul său, în care se inaugurează o nouă epocă, a socialismului, era așa-numitului socialism științific“²³. Gheorghe Zane, în cursul său de economie politică, ținut la început la Secția de științe agricole a Universității din Iași, iar apoi la Facultatea de drept a aceleiași universități arată că „concepția materialistă a istoriei, creată și desăvîrșită de Marx, rămîne azi cea mai prețioasă metodă de cercetare a relațiilor sociale și evoluției lor“²⁴. Relevînd meritele incontestabile ale lui Zane privind tratarea teoriei marxiste în anii dintre cele două războaie mondiale, profesorul Costin Murgescu scrie: „O trăsătură care nu poate fi neglijată constă în faptul că, probabil, în nici unul din cursurile de economie politică predate în România, în perioada interbelică, teoria marxistă nu a fost tratată cu mai multă atenție și respect ca în cursurile lui G. Zane, fapt cu atît mai remarcabil cu cît nu de puține ori catedrele universitare erau transformate, în acea vreme, în tribune de vulgare denaturări și respingeri în bloc ale marxismului“.

²¹ Cf. Arhiva C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, dosar nr. 152, f. 205—216, 222—229; Simion I. Pop, art. și loc. cit., p. 93; Fl. Dragne și C. Petculescu, op. cit., p. 36—40.

²² Cf. Nicolae Ivanciu, *Karl Marx și economiștii noștri (Poziții ale unor economiști burgezi din România interbelică față de doctrina economică a lui Marx)*, în „Capitalul“ lui Marx și contemporaneitatea. 100 de ani de la apariția „Capitalului“, București, Edit. politică, 1967, p. 113—151; Petre Lucaciu, „Capitalul“ în gîndirea românească dintre cele două războaie mondiale, în „Lupta de clasă“, XLVII, nr. 7, iul. 1967, p. 55—63; P. Lucaciu, V. Piucă și M. Neagu, op. cit., p. 161—168, 199—208, 222—228; Z. Ornea, *Interferențe marxiste în sociologia românească în deceniul al treilea*, în „Lupta de clasă“, LI, nr. 3, mart. 1971, p. 33—43.

²³ D. Gusti, *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism. Clasificarea sistemelor privitoare la societatea viitoare*, București, 1920, p. 14.

²⁴ G. Zane, *Curs de economie politică*, Iași, 1931, p. 138.

Avînd în vedere că Zane își va însuși concepția materialismului dialectic și istoric mai tîrziu, continuă C. Murgescu, în cursurile sale se pot întîlni și interpretări teoretice obișnuite în epocă, discutabile astăzi, în perspectiva timpului, „totuși încă din acei ani este evidentă preocuparea profesorului ieșean de a explica studenților unele contribuții majore ale lui Karl Marx la progresul gîndirii economice universale”²⁵. La rîndul său, profesorul său, profesorul Virgil Madgearu, în cursurile sale de la Academia de înalte studii comerciale și industriale din București, face dese referiri la „Capitalul” lui Marx, fie că era de acord cu ideile cuprinse în monumentală operă a întemeietorului socialismului științific, fie că le respingea. Este expusă pe larg, în aceste cursuri, teoria marxistă a valorii, a plusvalorii și a profitului, conchizîndu-se că: „Teoria lui K. Marx este o încercare de analiză mai departe a problemei puse de Ricardo. Un progres mare față de Ricardo constă în lămurirea plusvalorii, deci a izvorului de venit al clasei capitaliste, considerat ca nervul ordinii economice capitaliste. Marx a reușit să unească în mod nimerit problema formării valorii cu aceea a izvorului de venit a diferitelor grupe sociale”²⁶. Aceste aprecieri demonstrează că Madgearu era foarte aproape de înțelegerea unor teze fundamentale ale teoriei economice marxiste²⁷. De asemenea, în seminariile pe care le conducea, el admitea studenților săi să studieze și să dezbată ideile lui Marx²⁸. Aici menționăm și pe Ștefan Zeletin, care în studiile sale socio-economice face dese referiri la Karl Marx, redînd corect unele teze marxiste, cum ar fi cea a determinismului economic, dar ca apologet declarat al capitalismului, el respingea esența și spiritul revoluționar al marxismului. Totuși, într-un moment de sinceritate și clarviziune, remarcînd victoriile repurtate de teoria marxistă pe plan internațional, Zeletin conchidea: „Se pare însă că după aceste izbînzii marxismul este sortit să repurteze una mai hotărîtoare, anume în cadrul mai larg al mișcării sociologice. În adevăr, nu e exclus că va veni timpul cînd gîndirea lui Marx nu va mai reprezenta un curent sociologic alături de altele, ci va deveni sociologie «îndeosebi». Aceasta decurge atît din superioritatea proprie a marxismului, care față de celelalte sisteme sociologice e zdrobitoare, cît mai ales din faptul că muncitorimea, odată învingătoare — ceea ce acum a intrat în sfera posibilităților —, va imprima întregii societăți felul ei de gîndire, cum au făcut toate celelalte clase sociale ajunse la dominație”²⁹.

În aceste împrejurări, studenții comuniști, uteciști și progresiști, au folosit atitudinea unor astfel de profesori pentru a propaga teoria socialismului științific printre colegi, prezentînd referate în cadrul seminariilor, elaborînd teze de licență pe teme marxist-leniniste. Astfel, la Universitatea din București, la Catedra de sociologie, condusă de profesorul Dimitrie Gusti, studentul democrat Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, a susținut teza de licență intitulată: „Materialismul economic — Materialismul istoric” (1923), iar studenții comuniști Mihail Levente și Miron

²⁵ Costin Murgescu, *Studiu introductiv la volumul: G. Zane, Studii*, Ediție îngrijită de Elena G. Zane, București, Edit. Eminescu, 1980, p. 8.

²⁶ Virgil N. Madgearu, *Curs de economie politică*, Craiova, Edit. „Ramuri”, 1944, p. 150.

²⁷ Cf. V. Malinschi, *Profesorul Virgil Madgearu (1887—1940). Contribuții la dezvoltarea gîndirii economice*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1975, p. 121.

²⁸ Cf. P. Lucaciu, V. Plucă și M. Neagu, *op. cit.*, p. 164.

²⁹ St. Zeletin, *K. Marx în lumina cercetărilor recente*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, nr. 1, 1921, p. 136—137.

Constantinescu tezele de doctorat: „Statul socialist — de la Marx la Lenin“ (1938), respectiv „Cauzele sociale ale răscoalei lui Horia. Încercare de sociologie istorică“ (1939)³⁰.

În cadrul seminarului de economie politică de la Facultatea de drept a Universității din Iași, condus de profesorul Gheorghe Zané ajutat de asistenții Alexandru Bîrlădeanu și Ion Filip, au fost dezbătute teme ca: „Materialismul istoric“, „Problemele industriei și ale industrializării în România“, „Relațiile agrare în România“ etc.

La Universitatea din Cluj, în seminarul de economie politică, condus de profesorul D. Ionescu, de la Facultatea de drept, studentul comunist Simion I. Pop a prezentat referatul „Doctrina economică a lui Karl Marx“ și studenta democrată Magda Iulia referatul despre „Manifestul Comunist“ (1934), iar în seminarul de sociologie de la Facultatea de filozofie, condus de profesorul Emil Sudețeanu, studentul comunist Gheorghe Mică a prezentat referatul „Economia imperialistă și războiul“ (1935)³¹.

Toate aceste activități au stîrnit un viu interes și au exercitat o influență ideologică deosebită, atrăgînd numeroși studenți în tabăra democraților, antifasciștilor și comuniștilor.

Din cele relatate rezultă că în perioada dintre cele două războaie mondiale teoria socialismului științific a fost larg răspîndită în rîndul studențimii române. După cum aprecia profesorul Petre Andrei însuși, „lăudat sau hulit, Marx a fost însă mult și bine studiat“³².

³⁰ Cf. Simion I. Pop, art. și loc. cit., p. 96; *Din gîndirea materialist-istorică românească (1921—1944)*. Culegere de texte, p. 224—240.

³¹ Cf. Simion I. Pop, art. și loc. cit., p. 96.

³² P. Andrei, *Marx și Durkheim*, în „Minerva“, Iași, II, nr. 2, 1928, p. 139.